

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

A TERMELŐSZÖVETKEZETI EGYESÜLÉSEK TAPASZTALATAI ÉS EREDMÉNYEI¹

SZERDAHELYI PÉTER dr.—JUHÁSZ GYÖRGY dr.—JUHÁSZ JÁNOSNÉ dr.

A mezőgazdaságban az elmúlt másfél évtized alatt bekövetkezett tudományos-technikai forradalom és műszaki fejlődés szükségszerűen maga után vonta a termelési méretek növelését. Ennek — a közösen művelt területek belső koncentrációja, például a nagy táblák kialakítása mellett — közismert megoldása a termelőszövetkezetek centralizációja, a gazdaságok egyesülése. Az ezzel kapcsolatban időnként felmerült gondok, problémák — különösen a közelmúltban — sokszor kerültek napirendre, kaptak nyilvánosságot a sajtóban. Ezért szükségesnek éreztük, hogy foglalkozzunk az egyesülések néhány kérdésével.

Egyrészt helyszíni vizsgálataink alapján összegeztük az egyesülések körülményeiről szerzett tapasztalatainkat, teret engedve a hiányosságok bemutatásának, másrészt az 1968—1974 közötti egyesülésekből kiválasztva néhány gazdaságcsoportot, elemeztük gazdasági eredményeiket.

AZ EGYESÜLÉSEK ALAKULÁSA TÉRBEN ÉS IDŐBEN

A mezőgazdaság szocialista átszervezését követően kialakuló nagyüzemek legnagyobb feladata a szervezeti és a gazdasági megszilárdulás elérése, azt követően pedig a megváltozott feltételek kihasználásához szükséges erőforrások, anyagi-műszaki körülmények megteremtése, a termelés dinamikus növelése volt. A teljesítés sikeressége közismert tény, az elért eredmények bizonyító erejűek.

A termelőerők ehhez szükséges koncentrációja mellett jelentős centralizációs folyamat is lejátszódott. Amíg 1961-ben 4500 közös gazdaság működött az ország területén, addig az 1975. évet már csak 1627 termelőszövetkezet kezdte el. A jelzett időszak alatt tehát 2873-mal csökkent a termelőszövetkezetek száma. Ezt kevés kivétellel a termelőszövetkezeti gazdaságok egyesülésének tudhatjuk be.

A termelőszövetkezetek számának csökkentése együtt járt az átlagos területi méretek megnövekedésével. Amíg 1961-ben egy-egy termelőszövet-

¹ A cikk a MÉM STAGEK 1975. 15. sz. kiadványa alapján került összeállításra.

kezet átlagosan 810 hektáron gazdálkodott, addig 1975-ben már átlagosan 3450 hektár tartozott egy termelőszövetkezethez.

Az egyesülések miatt csaknem folyamatosan csökkent a gazdaságok száma. A II. ötéves tervidőszak végén, a tervidőszak kezdetén meglevő termelőszövetkezetek száma 27%-kal, a III. ötéves terv végén 46%-kal, a IV. ötéves terv utolsó éve előtt pedig már 64%-kal csökkent. A termelőszövetkezetek egyesülésének bizonyos hullámszára utal, hogy az egyesülések száma egy-egy tervidőszak végén megnőtt, majd az új tervidőszak elején mérséklődött.

A változások részletesebb bemutatásához az 1968–1974-es időszakot vizsgáltuk meg (1. táblázat).

1968-ban hazánkban 2840 termelőszövetkezet gazdálkodott. Ez a szám az 1974. évi adatok szerint 1917-re csökkent. A csökkenést szinte kivétel nélkül az egyesülések okozták, hiszen ez alatt az időszak alatt mindössze 4 gazdaság került felszámolásra. Ennek az időszaknak néhány jellemzője:

1. táblázat
A TERMELŐSZÖVETKEZETI EGYESÜLÉSEK SZÁMA MEGYÉK SZERINT

Megye	Egyesülések száma, amelyek után az						Az egyesülések száma összesen	Az egyesülések miatt megszűnt gazdaságok száma
	1969.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.		
	évben már közös zárszámadás készült							
Baranya	2	1	1	3		6	13	20
Bács-Kiskun	3	4	3	1	6	22	39	55
Békés	2	3	1	1	5	7	19	22
Borsod-Abaúj-Zemplén	12	15	4	1	8	20	60	109
Csongrád	7	7	4	2		4	24	30
Fejér	2	2	2		1	9	16	21
Győr	2	19	1	2	6	9	39	66
Hajdú-Bihar	4	9	2	2	3	4	24	34
Heves	5	4		1	2	7	19	36
Komárom		1	1	3	2	1	8	9
Nógrád	5	6	1			3	15	21
Pest	2	11	3	4	5	20	45	59
Somogy	9	25		2	7	12	55	97
Szabolcs-Szatmár	4	7	12	6	5	15	49	70
Szolnok	1	2	3	2	2	11	21	24
Tolna	5	5	3		3	1	17	24
Vas	1	5	4	1		4	15	22
Veszprém	1	1		3	7	30	42	114
Zala	14	1			6	18	39	90
Összesen	81	128	45	34	68	203	559	923

1.
egyesül
újabb c
2
részü
Kiskun
hogy a
3.
dál B
vetkez
két, 19
száma
mogy,
Egyes
szövet
E háro
közel
4
lag na
lyéhez
sülésé
járásb
és Zal
M
1968-
kezet
a dom
5
csökke
A
alaku
1
és 19
0
példe
melő
gazd
be. V
ként

kenő
lyan

tlagosan

k száma.

termelő-

IV. öt-

zövetke-

ések szá-

jén mér-

dőszakot

z a szám

e kivétel

indősze

lemzője:

1. táblázat

Az

egyesülek

miatt

megszűnt

gazdaságok

száma

20

55

22

109

30

21

66

34

36

9

21

59

97

70

24

24

22

114

90

1. Az egyesületek közel 40%-a 1974-re esett. A vizsgált időszakban az egyesületek kezdeti növekedését 1971-ben és 1972-ben mérséklődés, majd újabb emelkedés követte.

2. Az egyesületek területi elhelyezkedésénél szembevetendő, hogy kétharmad részük nyolc (sorrendben: Borsod, Somogy, Szabolcs, Pest, Veszprém, Bács-Kiskun, Zala és Győr-Sopron) megyében játszódtott le. Figyelemre méltó, hogy a gyengébb adottságokkal rendelkező megyékben erőteljesebb volt.

3. Az egyesületeknél bizonyos kampányszerűség figyelhető meg. Például Borsod megyében 1969–1970-ben 27 egyesülés történt, amely a szövetkezetek számát 56-tal csökkentette. Ezután 1971–1972-ben alig egy-két, 1973–1974-ben viszont újabb 28 egyesülésre került sor. A gazdaságok száma ismét 44-gyel csökkent. Hasonló vonások fedezhetők fel Somogy, Zala, Győr megyékben, sőt Szabolcsban is, de egyéves eltolódással. Egyes megyékben viszont csaknem kizárólag az 1974-es évet jellemezte a szövetkezetek egyesülése. Ilyen például Bács-Kiskun, Pest, Veszprém megye. E három megyében erre az évre esik az 1968–1974 közötti összeolvadások közel 60%-a.

4. A megyék egy jelentős részénél feltűnik, hogy az egyesületek viszonylag nagy számban érintették azokat a járásokat, amelyek a megye székhelyéhez közel esnek. Példaként megemlítjük, hogy Csongrád megye 24 egyesüléséből 10 a szegedi járásban, a Hajdú megyei 24-ből 11 a debreceni járásban játszódtott le. De ide sorolhatjuk Heves, Szabolcs, Tolna, Veszprém és Zala megyét is.

Más oldalról az egyesülésre való törekvés általánosságát jellemzi, hogy 1968–1974 között mindössze 3 járás volt az országban, ahol termelőszövetkezeti összeolvadásra nem került sor! Ezek: a komáromi, a szentendrei és a dombóvári járások.

5. Az egyesületek kezdeti időszakára jellemző, hogy nagyobb ütemben csökkent a gazdaságok száma az egyesületek számához viszonyítva, mint később.

Az egy egyesülésre jutó gazdaságcsökkenések száma a következőképpen alakult a vizsgált években:

1969-ben 2,0; 1970-ben 1,8; 1971-ben 1,5; 1972-ben 1,7; 1973-ban 1,7 és 1974-ben 1,4.

6. A többszöri összeolvadások adják az egyesületek közel 20%-át. Kirívó példa, hogy 1969-ben a Veszprém megyei pápai járásban még 10 olyan termelőszövetkezet gazdálkodott külön-külön, amelyek 1974-ben már egyetlen gazdaságként működtek. Egyesülésük ötszöri szervezés mellett következett be. Veszprém és Zala megyékre különösen jellemző a nagy számú, esetenként 5–7 termelőszövetkezetet érintő többszöri egyesülés.

TAPASZTALATOK AZ EGYESÜLETEK KÖRÜLMÉNYEIRŐL

A termelőszövetkezetek egyesülésének eddigi folyamata nem volt zökkenőmentes. Sokan voltak, akik ellenzték és sokan lassúnak ítélték a folyamatot. Az eddigi eredmények mérlegelése alapján nyugodtan megállá-

pítható, hogy sem a mereven szemben állóknak, sem pedig a türelmetleneknek nem volt igazuk.

Pártunk XI. kongresszusa megállapította, hogy: „A szövetkezetek többségében már kialakult az optimálisnak tekinthető üzemméret nagysága. Ezért előtérben álló feladat az ebben rejlő lehetőségek teljesebb kihasználása.”² Világos tehát, hogy a *termelőszövetkezetek egyesülése*, összevonása nem cél, hanem *út a hatékonyság növeléséhez*, az adottságokhoz jobban igazodó termelési szerkezet kialakításához, az erőforrások, kapacitások kihasználásához, a megalapozottabb fejlesztéshez.

A pártkongresszus határozata tehát nem zárta ki a termelőszövetkezetek további megalapozott egyesüléseit, de a figyelmet a már igazán nagyüzemi méretű gazdálkodás tartalékainak feltárására irányítja.

Ehhez kapcsolódik munkánk, amikor ismertetjük helyszíni tapasztalatainkat, s kiemeljük a megismert negatív jelenségeket azzal a céllal, hogy tájékoztassuk a szakmai közvéleményt, segítsük az e kérdéssel foglalkozók munkáját.

A résztvevők gazdasági helyzete és az egyesülések

Tapasztalataink szerint a termelőszövetkezeti egyesülések három típusát lehet megkülönböztetni:

- a) a gazdaságilag tönkrement, mérleghiányos termelőszövetkezetek egyesülése jó vagy közepes szinten gazdálkodó termelőszövetkezetekkel;
- b) a jó vagy közepes szinten gazdálkodó szövetkezetek egyesülése egymással;
- c) a kedvezőtlen termőhelyi adottságú és tartósan veszteséges termelőszövetkezetek egymás közti egyesülése.

Az elmúlt évek során a bővített újratermelésre képes, hasonló adottságú és az *egyesülések utáni új, szerves gazdasági egység* kereteibe minden vonatkozásban *beleillő termelőszövetkezetek egyesülésével még átmenetileg sem volt probléma*, különösen akkor nem, ha az egyesülést megfelelő módon előkészítették és a vezetőséget is jól választották ki.

Egyértelműen problémamentes volt az olyan egyesülés is, amelynél egy bővített újratermelésre képes, „erős” termelőszövetkezettel fokozatosan egyesült — az új gazdasági egységbe illő — esetleg több kisebb, csak az egyszerű újratermelésre vagy arra sem képes, eladósodott, mérleghiányos termelőszövetkezet, abban az esetben, ha *a terhek nem haladták meg az erősebb gazdaság teherviselő képességét*. Az eredményesség feltétele volt, hogy a vállalt terhek kigazdálkodása rövid időn belül, esetleg egy év alatt, a tartalékok teljes felhasználása nélkül megtörténjék. Ennél nagyobb teher a tapasztalatok szerint problémákkal járt, negatívan befolyásolta az egyesülés eredményességét.

Sokasodtak a nehézségek olyan egyesüléseknél — s ezek száma nem kevés —, ahol csak a termelés megújítására (szinten tartására) képes két

² Az MSZMP XI. Kongresszusának anyaga. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1975. 157. o.

vagy több termelőszövetkezet alakított új gazdaságot, esetleg ezekhez még a termelés megújítására is képtelen partner csatlakozott.

A legtöbb gondot és problémát mindenképpen a *kedvezőtlen termőhelyi adottságú, vagy* hosszabb időn keresztül egyéb okok miatt *eredménytelenül* vagy mérlegghiánnyal *gazdálkodó termelőszövetkezetek egymás közötti egyesülése okozta*. Hosszú távon, nagy anyagi ráfordítással az ilyen egyesülések is meghozhatják a kívánt eredményt. Ez azonban esetenként igen „sokba” kerülhet.

Példát találunk arra, hogy e termelőszövetkezetek egyesülése mégis elkerülhetetlen volt. A tapasztalatok alapján úgy tűnik, hogy ilyen esetekben a terület jellegének megfelelő szakosított termelési szerkezet egyszeri, nagyobb összeggel történő támogatása a célravezető. Az állami támogatások ilyen jellegű koncentrálása különösen azokon a területeken — például Borsod megyében — látszik jónak, ahol a termelőszövetkezetek többsége ebbe a kategóriába tartozik. Itt a saját eszközök előteremtése szinte lehetetlen, az állami támogatás szétaprózása pedig csak konzerválná a helyzetet.

Az egyesülések előkészítésének néhány problémája

A termelőszövetkezetek egyesülésének helyszíni vizsgálata alapján egyértelműen megállapítható, hogy a *partnerválasztás mellett döntő jelentőségű volt a megalapozott számítások elvégzése és az egyesült termelőszövetkezetek vezetőségének helyes kiválasztása*.

Tapasztalataink szerint az egyesülések döntő többségében a *törvényes előírásokat betartották*. A törvényességet formailag még azokban az esetekben sem szegték meg, amikor a járási szervek akár a partnerválasztásba, akár a vezetőség kijelölésébe a szükségesnél jobban beavatkoztak. Az előkészítő bizottságokat mindenütt megalakították. Ezek a bizottságok tettek végül javaslatot a közgyűlésnek és ezek készítették számításokat, terveket. A számítások és *tervek* azonban — a birtokunkban levő másolatok tanúsága szerint — *csak ritkán voltak valóban megalapozottak*. Az egyesülni szándékozó termelőszövetkezetek gazdálkodásának feltételeit nem mérték fel a kívánt mértékben és a gazdálkodás eredményeit nem elemezték a szükséges mélységben. Több olyan termelési mutatót nem vizsgáltak, amelynek alapján a népgazdasági igények, a vállalati és személyi érdekek összehangolásának feltételeit meg tudták volna teremteni. *A legtöbb esetben a vizsgálat fő iránya a személyi jövedelem színvonalára, vállalati szinten a pénzügyi alapok alakulására terjedt ki, de ritka esetben vizsgálták az eszközök koncentrálásából adódó lehetőségeket és azok kihasználását*. Ez okozott az egyesülés után nehézséget a termelési szerkezet és a szervezési módszerek helyes kiválasztásában. Mindez végső fokon azt eredményezte, hogy az egyesülés évében, vagy az azt követő évben sem tudták teljesíteni az elkészített pénzügyi tervet.

A másik döntő területen, a *személyi feltételek* alakulásában is találtunk problémákat. Számos esetben a megalapozó számítások és tervkészítések idején még *nem volt tisztázott a leendő vezetőség személyi összetétele*. Így rész-

ben, vagy egészen más személyi garnitúrára várt a végrehajtás feladata, mint akik a tervezést végezték. Az előkészítés és a szubjektív feltételek megteremtése közötti fáziseltolódás az új vezetőség számára néha megoldhatatlannak látszó gondot okozott. Néhány ilyen körülmények között létrejött egyesülést egy év múltán vissza kellett „szervezni”.

Még súlyosabb volt az a probléma, amikor az egyesülés *előkészítésére* és a számítások elvégzésére *nem állt rendelkezésre megfelelő idő*, s felelőtlenül, visszamenőleges hatállyal döntöttek az egyesülésről.

A járási és megyei szervek, esetenként országos hatáskörű intézmények felelőssége nem csökkentheti a termelőszövetkezetek vezetőinek felelősségét. A központi szervek nagyobb tapasztalata és áttekintő képessége azonban mindenképpen szükséges volt ahhoz, hogy az egyesülések valóban megalapozottak legyenek.

Semmiképpen sem volt kívánatos viszont az, hogy a központi szervek irányítása és ellenőrzése, esetenként kezdeményezése — a helyi ismeretek hiánya vagy a szubjektív tényezők helytelen értelmezése miatt — felesleges beavatkozássá váljon. Ezen a téren akadt néhány negatív jelenség.

Egyes járási szervek terveiben a fő cél a termelőszövetkezetek számának csökkentése volt, annak megfontolása nélkül, hogy területükön, az összes tényezőt számba véve hány olyan egyesülés hozható létre, amely valóban szerves gazdasági egységet képezhet. Érthető, hogy ez a törekvés nehezítette a partnerválasztást és az egyéb feltételek kialakítását, így nem hozta meg a kívánt eredményt.

Néhány esetben viszont a gazdaságilag egymást kiegészítő, sőt feltételező *partnerek egyesülését járási határok miatt nem engedélyezték*, vagy csak hosszú vita után kerülhetett rá sor. Ez esetben mindkét járás külön tett ajánlatot az új vezetőségre, ami szintén problémákhoz vezetett.

A gazdálkodás szervezése az egyesülés után

Az egyesített nagy termelőszövetkezetek vezetőinek — tapasztalataink szerint — sokszor igen komoly gondot okozott a *gazdálkodás szervezett rendszerének megválasztása*. Ezt sem az oktatási intézményekben, sem a kisebb gazdaságok irányításában nem tanulták meg, viszont 8–10 ezer hektáros gazdaságok már nem vállalhatják a kísérletezés veszélyeit. Néhány régebben egyesült nagy termelőszövetkezetben — néha saját káruk árán — már megtalálták az *üzemszervezés legmegfelelőbb formáját*. Ennek saját viszonyaikra történő *adaptálása* csak abban az esetben lehetséges, ha értesülnek a legjobb tapasztalatokról. Ebben a központi szerveknek és elsősorban a tudományos intézményeknek kell a jövőben eredményesen közreműködniük.

Mínél nagyobb volt az egyesülésben részt vevő termelőszövetkezetek és falvak száma, annál több problémát jelentett, hogy milyen módon kapcsolják ezeket szervesen a központhoz. Kísérleteznek kerületi, üzemegységi, falugazdai rendszerrel, de ez ideig sok esetben még nem sikerült megoldani az új szervezet problémáit. Különös gondot okozott a munkaszervezés, a tagság szállítás és a háztáji gazdaságok ellátása akkor, ha a termelés szerkezetét nem

egyszer
szakosít

Ese

nak, a

az által

igen na

informá

Pr

Egyes

más es

a speci

paszta

a jó sz

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

az egy

egyszerűsítették, vagy legalább területi elvek alapján nem történt meg a szakosítás, például a növénytermelési ágazatok átcsoportosítása.

Esetenként a közvetlen irányítás és adminisztráció személyi állományának, a szállítás terén az átfedéseknek és az üresjáratoknak a növekedése az általános költségek rendkívüli emelkedését eredményezte. Számos esetben igen nagy gondot okozott a raktározás, a bizonylati fegyelem és a belső információ megszervezése.

Problemátikus az egyesült termelőszövetkezetek *szakemberellátása is*. Egyes esetekben az egyesülés következtében szakemberfelesleg keletkezett, más esetekben pedig szakemberhiány lépett fel. Különösen vonatkozik ez a specialistákra. Feltétlenül és jól kell őket átcsoportosítani, mert az a tapasztalatunk, hogy minden egyéb feltétel mellett, a legfontosabb feladat a jó szakmai vezetés biztosítása. Ellenkező esetben kihasználatlan marad az egyesülés által megteremtett minden lehetőség.

AZ EGYESÜLT TERMELŐSZÖVETKEZETEK GAZDASÁGI EREDMÉNYEI

A gazdasági eredmények és az egyesülés kapcsolatának bemutatására az érintett gazdaságokat három csoportba soroltuk: Egy-egy csoportba kerültek

- egyrészt azok, amelyek 1969 óta már együtt tevékenykednek (81 gazdaság);
- másrészt azok, amelyeknek első közös évük 1973 volt (52 gazdaság);
- s végül azok az 1968-tól többször egyesült termelőszövetkezetek, amelyek 1974-ben fejezték be a szervezést (69 gazdaság).

Az 1969 óta egyesülten gazdálkodó termelőszövetkezetek fejlődése

Ahhoz, hogy a termelőszövetkezetek fejlődését, szektorszinten elfoglalt helyzetét megítélhessük, a következőkben összefoglaljuk az egyesülésük előtti évben, ez esetben az 1968. évben folytatott gazdálkodásuk néhány jellemző vonását:

a) Az egyesülést végrehajtó termelőszövetkezetek általában *rosszabb földminőséggel rendelkeztek, mint amilyen a szövetkezeteké átlagosan.*

b) E szövetkezetekben 1968-ban a mezőgazdasági területnek a szektorátlagnál valamelyest kisebb részét művelték szántóként, s kisebb volt a kertészeti kultúrák részesedése is.

c) Az állatállomány tekintetében *sem voltak kedvezőbb helyzetben:* szarvasmarha-sűrűségük ugyan elérte az országos átlagot, de a területegységre jutó sertésállomány már elmaradt attól.

d) A fentiekből következik, hogy termelési színvonaluk is az átlagosnál alacsonyabb volt, egy ha-ra jutó termelésük *5%-kal maradt el* 1968-ban a szektor egészétől. Termelésük — értékben kifejezett — struktúrája viszont nem különbözött érdemben a többi termelőszövetkezetétől. A növénytermelési árbevétel aránya a növény—állat együttes árbevételéből itt

is 57—58% közötti, s kiegészítő tevékenységük is csak 1%-kal volt nagyobb az országosnál.

e) Az *élőmunka-ellátottság* (az egy dolgozóra jutó terület) szempontjából ugyancsak *rosszabb körülmények* jellemezték e gazdaságokat. Munkaerő-sűrűségük kisebb volt a többiekénél. Kétségtelen viszont, hogy ez szinkronban van az előbbiekkal: területhasznosításukkal, állatsűrűségükkel. Termelésükhöz fajlagosan nem igényeltek nagyobb munkaerő-létszámot, mint a nem egyesült gazdaságok.

f) Erőforrásaik másik részét: eszköz- és általában *vagyoniállományukat* illetően 5—10%-os *lemaradásban* voltak a termelőszövetkezetek összességéhez képest.

g) A már 1969-ben egyesült termelőszövetkezetek az egyesülést megelőző évben ugyan alacsonyabb színvonalon termeltek, de termelésükhöz ennél is kisebb befektetésre volt szükségük. Így *extenzívebb szerkezetű termelésük hatékonysága elérte, sőt némileg meg is haladta a szektorét*:

	A fontosabb gazdasági mutatók alakulása 1968-ban	
	az 1969 óta egyesülten gazdálkodó termelőszövetkezetekben	az összes termelőszövetkezet átlagában
100 Ft költségre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	19,0	18,4
100 Ft állóeszközre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	19,2	18,6
Egy főre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	8588	8042

h) A személyi jövedelemnek az egyesülés kapcsán sokszor felvetődő problémái miatt érdemes felfigyelni arra, hogy a vizsgált gazdaságoknál 1968-ban mintegy 16 300 Ft volt egy tag jövedelme az országos 16 700 Ft-tal szemben. A különbség tehát nem számottevő.

Összefoglalóan megállapítható, hogy 1968-ban az egyesítés előtt álló termelőszövetkezetek együttesen, a szektor egészéhez képest, külterjesebb, de semmivel sem kevésbé eredményes gazdálkodást folytattak.

Mint azt az előző fejezetben már megfogalmaztuk, az egyesülés megfelelő előkészítésének hiánya különösen a kezdeti évek eredményét ronthatja. Ezért külön kiemeljük a vizsgált gazdaságok első, „közösén átért” évének jellemzőit. A legfontosabb változások az alábbiakban összegezhetők:

— Kétségtelen, hogy *1969-ben a szektor egésze gyorsabban fejlődött, mint a termelőszövetkezetek*. Emiatt azonban még aligha lehet negatív ítéletet alkotni az egyesült gazdaságokról. Úgy gondoljuk ugyanis, hogy *szerényebb adottságaik, külterjesebb gazdálkodásuk eleve csökkentette gazdasági vitalitásukat*.

— Az egyesült termelőszövetkezetek *mérleg szerinti vesztesége* a vizsgált évben csaknem egyötödére csökkent (országosan 30%-os volt a csökkenés). Ez természetesen elsősorban a közösen készített mérleg „jótéteménye”.

— Az egyesült gazdaságok erőforrásainak változása némileg eltért az országtól. Egyrészt, amíg szektor szinten a *dolgozók száma* lényegében nem változott a vizsgált időszakban, addig a termelészövetkezetekben kismértékű csökkenés következett be. Másrészt *állóeszközeit* jobban növelték mint a többiek.

— Nagyobb jövedelmükből a korábbinál nagyobb arányú üzemi célú *alapképzés* valósult meg. Emellett az egy dolgozó tagra jutó személyi jövedelem az egyesült termelészövetkezeteknél ugyanúgy 2000 Ft-tal emelkedett, mint a szektor egészénél, így változatlanul az országos szint alatt helyezkedtek el. Adatok hiányában vizsgálni ugyan nem tudtuk, de nem kétséges, hogy az egyesülésben részt vevő gazdaságok között a tekintetben jelentős nivellálódás következhetett be.

Az egyesülés első évét követően számottevő fejlődésről tanúskodnak az adatok. Összességében azonban megállapítható, hogy az 1969 óta együtt gazdálkodó termelészövetkezetek gazdasági intenzitás tekintetében nem érték el a szövetkezetek összességére jellemző fejlődést, sőt egyes jelenségek arra utalnak, hogy a szektor átlagos szintjétől fokozatosan lemaradtak. Gazdasági fejlődésüket és 1974. évi helyzetüket röviden az alábbiak jellemzik:

a) Mezőgazdaságilag művelt területükön belül csaknem folyamatosan csökkent a szántóterület és a kertészeti kultúrák aránya. Szarvasmarhaállományuk ugyan kis mértékben meghaladja az egyesülésük előtti év állományát, sertésállományuk viszont elmarad attól. Mind a területi, mind az állatsűrűségi adatok tekintetében a szektor átlagos szintje alatt helyezkednek el.

b) Munkaerőhelyzetükre az általánosan gyorsabb létszámcsökkenés volt jellemző 1968—1974 között. Ezekben az egyesült gazdaságokban ma mintegy 20%-kal kevesebb dolgozó van, mint 1968-ban.

c) Rendkívül figyelemre méltó, hogy eszközállományuk növekedése meghaladta a szektor egészét. Átlagosnál kisebb gazdasági hatékonyságuk miatt azonban bővítéseik túlzott terhek vállalására kényszerítették őket. Jellemző, hogy beruházási hitelállományuk évenként átlagosan 9,8%-kal emelkedett — az országos 3,1%-os növekedéssel szemben. Hasonló a helyzet a befejezetlen beruházások vonatkozásában, ahol az éves növekedési ütemük 14,5% volt, szemben a szektor 7,8%-ával. Az adatok arra engednek következtetni, hogy az egyesült termelészövetkezetek túlfűtött beruházása párosult a beruházási fegyelem lazulásával, nem eléggé átgondolt fejlesztési tevékenységük következtében a fejlesztés hatékonysága messze almarad a termelészövetkezetek többségében tapasztaltaktól.

d) Miután sem termelésük, sem árbevételük nem emelkedett gyorsabban, mint a szektoré, így *jövedelmképzésük is elmaradt* attól. A különbség itt a legszámottevőbb.

Évi átlagos fejlődési ütem 1968—1974 között	az 1969. óta egyesülten gazdálkodó termelészövetkezetekben	az összes termelészövetkezet átlagában
---	--	--

Halmozatlan termelési érték

12,5

14,9

Nettó árbevétel

10,6

12,8

Állóeszközök bruttó értéke	14,9	14,5
Beruházási hitelállomány	9,8	3,1
Tiszta vagyon	13,7	14,0
Befejezetlen beruházás	14,5	7,8
Mérleg szerinti nyereség	1,3	6,0
Szövetkezeti bruttó jövedelem	1,9	5,1
Fejlesztési alapképzés	2,5	7,5
Egy tagra jutó személyi jövedelem	5,1	6,1

Az adatok bizonyítják, hogy a személyi jövedelmek növelésére irányuló törekvésük is kisebb eredményre vezetett, mint a szektor egészében. Üzemi felhalmozásuk lemaradása nemcsak az elmúlt években okozott problémát, hanem a következő tervidőszakra is hátrányos következménnyel járhat.

e) Az egyesült termelőszövetkezetek eredményessége — mint korábban bemutattuk — az induló időszakban átlag feletti volt. Az elmúlt évek alatt azonban gazdasági hatékonyságuk csökkent, vagy nem nőtt olyan mértékben, mint országosan:

	A fontosabb mutatók alakulása 1974-ben	
	az 1969. óta egyesülten gazdálkodó termelőszövetkezetekben	az összes termelőszövetkezet átlagában
100 Ft költségre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	13,6	17,3
100 Ft állóeszközre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	8,2	11,4
Egy főre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	11 663	13 252

Előnyük tehát e téren is megszűnt. Változatlanul külterjesebb gazdálkodásuk már nem képes felvenni a versenyt a többi termelőszövetkezettel, így félő, hogy „leszakadásuk” gyorsuló tendenciájú lesz. Bár mindössze 81 gazdaságról van szó, mégis fel kell hívni arra a figyelmet, hogy az egyesülés még viszonylag hosszú időszak alatt sem feltétlenül vezet eredményre, ha a megnövekedett méretekhez nem kapcsolódik racionálisabb üzemszervezés, meggondolt fejlesztési politika.

Az 1973. óta egyesülten gazdálkodó termelőszövetkezetek eredményei

Az 1973. óta együtt gazdálkodó termelőszövetkezetek természetszerűen magasabb színvonalról indultak, mint az előzőek. Az összevonást megelőző helyzet tekintetében azonban több azonos vonás jellemzi őket.

A szektorátlaghoz képest ezek is gyengébb minőségű földön gazdálkodtak, mezőgazdasági területük kisebb hányada volt szántó, állatsűrűségük is azonos irányban és mértékben tért el az országostól, s a kiegészítő tevékenység árbevételének aránya itt is közel egy százalékkal volt magasabb, mint a szektor egészében.

Lé
intenzi
két fő
szerepe
sőt a t
zőbb h
a szekt
eredm
mellett
személ

G
e gazd
a 100
eredm

Ö
tekkol
követk
az egy
kottak
ságok
haladt
egy fő
10%-ál
szere

K
ményt

I
két év
kelhet
jelent
letből
a kert
tenyés
bevéte
tenyés

ket. M
vetite
zés át

M
ben —
szöve
3—5%

Lényeges különbség viszont, hogy e gazdaságokban magasabb volt az intenzív kultúrák (kert, szőlő, gyümölcs, zöldség) aránya, az árbevételben a két főágazat — a növénytermelés és az állattenyésztés — azonos súllyal szerepelt, s vagyoni helyzetük alig volt gyengébb a szövetkezetek átlagánál, sőt a területegységre jutó tiszta vagyon tekintetében közel 1%-kal kedvezőbb helyzetben voltak. Termelési színvonaluk mintegy 0,5%-kal meghaladta a szektor átlagáét, s ez területegységre azonos színvonalú mérleg szerinti eredményt biztosított. Ez — az országoshoz hasonló munkaerő-sűrűség mellett — lehetővé tette, hogy tagjaik a szektor átlagánál némileg magasabb személyi jövedelemmel rendelkezzenek.

Gazdálkodásuk hatékonysága azonos volt a szektor átlagáéval, ugyanis e gazdaságcsoportban 1972-ben a 100 Ft költségre jutó eredmény 99,2%, a 100 Ft bruttó állóeszköze jutó eredmény 105,7% és az egy főre jutó eredmény 100,0% volt a termelőszövetkezetek átlagához viszonyítva.

Összefoglalva: ezek a szövetkezetek — szemben a korábban egyesültekkel — átlagos vagy annál kedvezőbb helyzetből indultak. Ez annak a következménye, hogy relative sok olyan gazdaság volt köztük, amelyek már az egyesülést megelőző évben — 1972-ben is — magas színvonalon gazdálkodtak. Például a területegységre jutó halmozatlan termelési érték e gazdaságok mintegy 10%-ában 17%-kal, s több mint 20%-uknál 64%-kal meghaladta az összes termelőszövetkezet átlagát. Még kedvezőbb a helyzet az egy főre jutó mérleg szerinti eredmény tekintetében, amely e gazdaságok 10%-ában a szektor átlagának 136%-a, egyötödében pedig több mint 2,2-szerese volt.

Kérdés, hogy a kedvezőbb helyzetből induló egyesülések milyen eredményt értek el?

Igen komoly eredménynek tekinthető, hogy *termelési színvonalukat a két év alatt további 18,5%-kal emelték*, s ez a növekedési ütem általában érzékelhető a gazdálkodás egyéb eredményeinél is. Az 1974. évben, ha nem is jelentősen, de növekedett a szántóterület részesedése a mezőgazdasági területből, ugyanakkor azonban az átlagosnál nagyobb mértékben csökkentették a kertészeti kultúrák arányát. *Szembetűnő fejlődés történt viszont az állattenyésztésben.* Egységnyi területre vetítve 1974-ben 20,4%-kal nagyobb árbevételt produkáltak, mint az egyesülést megelőzően, s ezen belül az állattenyésztés árbevételéből való részesedése tovább emelkedett.

A termelés növekedésénél nagyobb ütemben erősítették vagyoni helyzetüket. Mind az állóeszközök, mind a közös és tiszta vagyon területegységre vetített értéke 21%-ot meghaladóan emelkedett, amit a fejlesztésialap-képzés átlagot meghaladó mértékű növekedése nyiban elősegített.

Mindamellet *kedvezőn, hogy e gazdaságokban — az elmúlt két évben — a szektor átlagához viszonyítva mérséklődött a fejlődés üteme.* A termelőszövetkezetek összességében a gazdálkodás főbb mutatóinak növekedése 3–5%-kal meghaladta a kérdéses szövetkezetekét.

	Az 1973. óta közösen gazdálkodó termelőszövetkezet 1974. évi adatai az 1972. évi %-ában	Az összes
Halmozatlan termelési érték	118,5	123,5
Nettó árbevétel összesen	119,9	125,0
Ebből:		
a növénytermelés árbevétele	115,7	118,7
az állattenyésztés árbevétele	120,4	124,8
Az állóeszközök bruttó értéke	121,3	123,7
Közös vagyon	121,5	123,8
Tiszta vagyon	122,2	120,8
Mérleg szerinti eredmény	135,6	136,6
Szövetkezeti bruttó jövedelem	114,8	116,5

E gazdaságok egységnyi területre vetített bruttó jövedelme és mérleg szerinti eredménye azonban közel azonos az országos átlaggal. *Ebben az átlagnál hatékonyabb gazdálkodásuk jut kifejezésre.*

A fontosabb eredménymutatók alakulása
1974-ben

	az 1973. óta egyesülten gazdálkodó termelőszövetkezetekben	az összes termelőszövetkezet átlagában
100 Ft költségre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	18,0	17,3
100 Ft bruttó állóeszközre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	12,2	11,4
Egy főre jutó mérleg szerinti eredmény, Ft	13 082	13 252

Az adatokból kitűnik, hogy az egyesült gazdaságoknál csak a foglalkoztatottra vetített eredménymutatók alacsonyabbak mint a szektor egészénél. Ehhez hozzájárul az is, hogy amíg az összes termelőszövetkezetben a foglalkoztatottak száma 3,5%-kal csökkent, addig ezekben az üzemekben mindössze 1,5%-kal lett kevesebb.

E gazdaságcsoportra is jellemző a személyi jövedelem növelésére irányuló törekvés. Ennek mértéke viszont alig haladja meg a szektor átlagát.

	Egy tagra jutó személyi jövedelem 1974-ben, Ft	az 1972. évi %-ában
Az 1973 óta egyesülten gazdálkodó szövetkezetekben	24 074	112,4
Az összes termelőszövetkezetben	23 901	112,1

AZ 1968 ÉS 1974 KÖZÖTT TÖBBSZÖR EGYESÜLT TERMELŐSZÖVETKEZETEK TAPASZTALATAI

E gazdaságok — vizsgálatunk szerint — a „végső” egyesülést megelőzően általában alacsonyabb színvonalon gazdálkodtak, mint a többi termelőszövetkezet. Területegységre jutó termelésük, termeléssel vagy jövedelem-

mel mért munkatermelékenységük, eszközellátottságuk stb. 1973-ban is, de a korábbi években is kisebb volt mint a szektor egészében. Az 1968—1973 közötti egyesületeik tehát nem hátráltatták a gazdálkodást, de nem is eredményeztek látványos fejlődést az érintett gazdaságoknál.

Az első közös esztendő, az 1974. év azonban jó eredményre vezetett. Termelésük, árbevételük, szövetkezeti bruttó jövedelmük *gyorsabban emelkedett 1973 és 1974 között*, mint másutt. Kétségtelen, hogy ennek ellenére eredményeik általában kisebbek, de a „közeledés” kimutatható.

	A többször egyesült termelőszövetkezetek 1974. évi adatai az 1973. évi %-ában	Az összes évi adatai
Halmazatlan termelési érték	111,4	109,0
Nettó árbevétel összesen	114,7	112,2
Ebből: alaptévékenység	111,9	108,4
alaptévékenységen kívüli	120,3	120,8
Az állóeszközök bruttó értéke	112,1	110,8
A foglalkoztatottak száma	100,1	97,4
Szövetkezeti bruttó jövedelem	106,1	104,5

Az egyesült szövetkezetek esetében az előző évinél több mint 6%-kal nagyobb szövetkezeti bruttó jövedelem mellett, az elsősorban vállalati célú alapképzést szolgáló mérleg szerinti eredmény csak 1,2%-kal növekedett. Ráadásul ebből az egy évvel korábbinál kisebb fejlesztésalap-képzést és biztonsági tartalékolást valósítottak meg. A jövedelemfelhasználás kedvezőtlen arányváltozása tükrözi, hogy az egyesülést követő évre valóban rányomta bélyegét *a személyi jövedelmek emelésére való törekvés*. Nemesak az egyesült gazdaságok közötti nivellálódásról van szó, hanem átlagos színvonaluk ezen felüli emeléséről is. Ez pedig súlyosan megterhelte képződött jövedelmüket, legalábbis átmenetileg hátráltatta a fejlesztést célzó felhalmozást.

	A többször egyesült termelőszövetkezetek eredménymutatói		Az összes eredménymutatói	
	1973-ban	1974-ben	1973-ban	1974-ben
100 Ft költségre jutó				
mérleg szerinti eredmény, Ft	14,9	13,5	18,6	17,3
100 Ft állóeszközre jutó				
mérleg szerinti eredmény, Ft	10,6	9,6	12,2	11,4
Egy főre jutó				
mérleg szerinti eredmény, Ft	9 971	10 079	12 481	13 252
Egy tagra jutó				
személyi jövedelem, Ft	20 755	22 569	22 379	23 901
ennek növekménye, Ft		1 814		1 522

Egy éves múltból természetesen nem lehet érdemi következtetést levonni. Tevékenységüket azonban figyelemmel kell kísérni a jövőben, hiszen a termelőszövetkezetek számuknál lényegesen nagyobb gazdasági súlyt kép-

viselnek a szektorban. *Méreteik* ugyanis *messze meghaladják a többiekét*: termőterületük 1974-ben átlagosan közel 5000 hektár volt, csaknem kétszerese a nagyüzemi átlagnak, egy-egy üzemben mintegy 900 dolgozót foglalkoztattak (1,9-szeresét az átlagnak), s termelésük átlagos nagyságrendje elérte a 75 millió Ft-ot (az országos 42 millió Ft-tal szemben). Ilyen nagyságú vállalati gazdálkodás méginkább feltételezi a racionális, a tudományos eredményekre támaszkodó üzem- és munkaszervezést, az ésszerű takarékossgot, a realizált eredmények távlati célkitűzésekre épülő felhasználását.

*

Az elmúlt évek folyamán a mezőgazdaság szocialista szektorában jelentős centralizáció játszódott le. Ez egyik oldalról további lehetőséget biztosított a legmodernebb, nagyüzemi technológiák alkalmazásához, ezen keresztül a termelés hatékonyságának növeléséhez, más oldalról viszont a korábban magasabb követelményeket támasztott az üzem- és munkaszervezés terén, hatott és hatni fog az irányítás, a befolyásolás lehetőségeire, a gazdaságok külső kapcsolatainak alakulására stb.

Ebből a szempontból volt fontos, hogy áttekintsük a termelőszövetkezetek egyesüléseinek körülményeit, az egyesülés előtti és utáni gazdálkodásuk eredményességét.

Число венгерских производственных кооперативов между 1961—1975 годами с 4500 снизилось до 1627, средняя площадь с 810 га выросла до 3450 га. Это в большей части произошло благодаря тому, что кооперативы объединились в более крупные хозяйства. Это имеет свои преимущества для применения крупнопроизводственной технологии, эффективности производства, но только тогда, если укрупнение хозяйств сопровождается совершенствованием руководства, организации производства и труда, более эффективным ведением хозяйства. Это во многих случаях не наблюдается. Авторы на основании данных 590 объединенных хозяйств исследуют изменение результатов вследствие объединения и делают выводы относительно возможности изменения особенностей развития.

Die Zahl der ungarischen LPG hat sich zwischen 1961—1975 von 4500 auf 1627 LPG vermindert, doch gleichzeitig konnte die durchschnittliche Flächengröße infolge der Vereinigungen und Zusammenschlüssen der LPG von 810 ha auf 3450 ha erhöht werden. Dieser Prozess kann aber nur in dem Falle günstig auf die Effizienz der Produktion, beim Verwand von grossbetrieblichen Technologien auswirken wenn die Betriebsvergrößerung gleichzeitig mit der Modernisierung der Betriebsleitung, der Betriebs- und Arbeitsorganisation und mit einer effektiveren Bewirtschaftung verbunden wird. In vielen Fällen sind diese Voraussetzungen aber noch nicht voll erreicht worden. Die Verfasser haben auf den Daten von 590 zusammengeschlossenen LPG gestützt die Änderungen in den Ergebnissen, die durch die Vereinigung entstanden sind, untersucht und aus den gezogenen Folgerungen auf die Abänderungsmöglichkeiten dieser Entwicklungsbeschaffenheiten, hingezeigt.

rajzo
kébe
fejles
berül
term
gazd
közi
nem
A n
gazd

hetj
suk,
pon
szer
mez
hata
kívi
sát
gal
MN

lök
mel
má

szolj